

วิธีการทำประมงพื้นบ้านชุมชนหัวเขาแดง

ตำบลหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาที่ (ยังไม่) เปลี่ยนแปลง

Local Traditional fishing of Hua Khao Daeng community, Hua Khao Daeng Sub district, Singhanakhon District, Songkhla Province that have (not been) changed

ประไพพิศ ขอบแต่ง^{1*} ศุภรัตน์ พิณสุวรรณ² นิสากกร กล้าณรงค์³

^{1,2,3}สาขาวิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา 90000

*E-mail: 601011060@tsu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของวิถีประมงพื้นบ้าน และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีประมงพื้นบ้าน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์ โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ คราวเรือนประมงพื้นบ้านในชุมชนหัวเขาแดง ผลการศึกษาพบว่า การทำประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้เรือหางยาวเป็นพาหนะในการออกไปจับสัตว์น้ำ เครื่องมือประมงที่พบมีทั้งประเภทลอบ โพงพาง และ อวน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีประมงพื้นบ้าน พบว่า ปัจจัยทางธรรมชาติ ได้แก่ ฤดูกาล และ ปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำ และ ปัจจัยทางสังคม และ สภาพเศรษฐกิจมีผลต่อการทำประมงที่เปลี่ยนไป แม้ว่าชาวประมงพื้นบ้านต้องเผชิญกับปัญหาในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพที่ไม่แตกต่างจากรุ่นพ่อรุ่นแม่ แต่พวกเขามีการเรียนรู้ และ การปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดในสภาพการณ์ที่ “ในความโชคร้าย ยังมีความโชคดี”

คำสำคัญ : วิถีประมงพื้นบ้าน, เครื่องมือประมงพื้นบ้าน, ตำบลหัวเขาแดง

Abstract

The objective of this study is to study patterns of traditional fishing and factors influencing the changes in the traditional fishing trajectory. This research is qualitative research. The tool used to collect data was by interview, collecting information from the main information provider which is local fishing households in Hua Khao Daeng community. The study found that, most of the local fisheries still use long-tailed boats as a means of transport to catch fish. Fishing tools consist of fish trap, Pong Pang and fishnet. Factors that influence local fishing are natural factors include the season and the amount of aquatic animal resources and social and economic factors affecting

the changes of fisheries. Although local fishermen have to face problems in life and occupation that are not different from their parents. But they have to learn and adapt in order to survive in the circumstances. "In misfortune there is still good luck".

Key words: Local fishing, Local fishing equipment, Hua Khao Daeng Sub district

บทนำ

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นลุ่มน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของภาคใต้ ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุม จังหวัดพัทลุงทั้งจังหวัด 2 อำเภอของจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ อำเภอ ชะอวดและ หัวไทร และ 12 อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอเมืองสงขลา หาดใหญ่ สะเดา รัตภูมิ ระโนด สทิงพระ สิงหนคร กระแสสินธุ์ ควนเนียง นาทม่อม บางกล่ำ และ คลองหอยโข่ง โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นพื้นดิน 8,761 ตารางกิโลเมตร และ พื้นน้ำ 1,046 ตารางกิโลเมตรซึ่งเป็นส่วนของทะเลสาบ และทะเลสาบแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ส่วนบนสุดเป็นทะเลน้อย ถัดมาเป็นทะเลหลวง ส่วนที่สามเป็นทะเลสาบสงขลา (ตอนบน) และล่างสุดเป็นทะเลสาบสงขลา (ตอนล่าง) มีระบบนิเวศแบบ 3 น้ำ ทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และ น้ำเค็ม ซึ่งสภาพน้ำของทะเลสาบจะมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงฤดูกาล ทะเลสาบสงขลามีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งสัตว์น้ำและพืชพรรณธรรมชาติ และในทางสังคมคือการเป็นแหล่งประกอบอาชีพที่สำคัญของประชาชน โดยเฉพาะการทำประมง โดยชาวประมงส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิมและทำการประมงในทะเลสาบสงขลา มาตั้งแต่บรรพบุรุษ (จังหวัดสงขลา, 2560) ทะเลสาบสงขลา มีความสำคัญต่อชาวประมงในบริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาตลอดมา (เก็ดถวา บุญปรากฏ, 2559) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มากกว่า 1.6 ล้านคน มีทั้งการเพาะปลูกผลไม้ การทำสวนยางพารา การเลี้ยงสัตว์ การทำประมง และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง และยังเป็นแหล่งกักเก็บและระบายน้ำตามธรรมชาติ น้ำจากบ้านเรือน และโรงงาน และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านวัฒนธรรม และ ธรรมชาติ ที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่จำนวนมาก จนส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของลุ่มน้ำทะเลสาบ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อประชาชนในพื้นที่ที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการประกอบอาชีพ การใช้ทุนมากขึ้น หรืออาจจะต้องย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานทำนอกพื้นที่ (ศยามล ไกยูรวงศ์ และ สัญญา รักขพันธ์, 2549)

ชุมชนหัวเขาแดงเป็นชุมชนที่อยู่ในตำบลหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีการสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณที่ราบ ขนานเลียบชายฝั่งทะเลสาบสงขลา (ตอนล่าง) ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน การทำประมงเป็นอาชีพหลักที่นิยมทำกันมาก แต่ก่อนประกอบอาชีพเพื่อยังชีพหรือทำประมงขนาดเล็กโดยใช้เรือขนาดเล็ก เช่น เรือพื้นบ้าน แต่ปัจจุบันชาวประมงบางส่วนเปลี่ยนจากเรือ

พื้นบ้านขนาดเล็กมาเป็นเรือที่ติดเครื่องยนต์ การทำประมงมีทั้งใช้เครื่องมือประมง แบบง่าย ๆ เพื่อ ยังชีพ หาอาหาร และสร้างรายได้ เช่น แหหรือเบ็ด (ฐานข้อมูลความรู้ทางทะเล, (ม.ป.ป.) และ เครื่องมือประมงที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้จับสัตว์น้ำในหลากหลาย และปริมาณมากขึ้น วิธีทำ ประมงพื้นบ้านจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป อันเป็นผลมาจากปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีประมงพื้นบ้าน ในชุมชนหัวเขาแดงซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยทางกายภาพ และปัจจัยทางสังคมที่มีความแตกต่างกัน

ดังนั้นการศึกษาวិธีการทำประมงพื้นบ้าน เครื่องมือ พาหนะต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำประมงของ ชุมชนหัวเขาแดงว่ามีรูปแบบอย่างไร รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีประมงพื้นบ้านที่ส่งผลต่อการทำ ประมงชุมชนหัวเขาแดงจึงมีความสำคัญ เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปปรับใช้เพื่อรองรับสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงในอนาคต อันนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนประมงพื้นบ้านหัวเขาแดงต่อไป

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ข้อมูล และแหล่งข้อมูล

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ได้แก่ รูปแบบวิถีประมงพื้นบ้าน และปัจจัยที่มี อิทธิพลต่อวิถีประมงพื้นบ้าน ซึ่งแหล่งข้อมูล ได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ในตำบลหัวเขา แดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับวิถีประมงพื้นบ้าน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีประมงพื้นบ้านจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลและความรู้พื้นฐานใน การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และกำหนดแนวทางในการวิจัยตามขอบเขตของเนื้อหา แหล่งข้อมูล ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. เครื่องมือ และการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ที่กำหนดข้อความ เกี่ยวกับรูปแบบวิถีประมงพื้นบ้าน และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีประมงพื้นบ้าน และเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้เล่าเรื่องราวเพิ่มเติมได้ โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ หัวหน้าครัวเรือน และ สมาชิกของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน จาก 8 หมู่บ้านในพื้นที่ ตำบลหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา หมู่บ้านละ 3 คน จำนวน 24 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้การจากสัมภาษณ์ นำมาตรวจสอบความถูกต้อง และวิเคราะห์ประเด็นตาม วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาและวิจารณ์ผล

1. รูปแบบของวิถีประมงพื้นบ้านของชุมชนหัวเขาแดง

ชุมชนหัวเขาแดง ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งทำประมงกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยใช้เรือขนาดเล็กติดเครื่องยนต์เป็นพาหนะ และใช้เครื่องมือประมงหลากหลายชนิด ได้แก่ อวนติด ลอบ โพงพาง

1.1. พาหนะที่ใช้ในการทำประมงพื้นบ้าน

พาหนะในการทำการประมงพื้นบ้านชุมชนหัวเขาแดงเป็นเรือขนาดเล็กติดเครื่องยนต์ประเภทเรือต่าง ๆ ได้แก่ เรือหางยาว เรือกอและท้ายตัด เรือหัวโทง และเรือไฟเบอร์ติดเครื่องยนต์

เรือหางยาวเป็นพาหนะที่ชุมชนประมงหัวเขาแดงส่วนใหญ่ใช้ทำประมง พบในทุหมู่บ้านของตำบลหัวเขาแดง เรือมีขนาดเล็ก รูปร่างเพรียวยาว เหมาะแก่การทำประมงชายฝั่งในระยะ 600 – 700 เมตร ระดับความลึกประมาณ 1- 6 เมตร ใช้ออกจับปลากะพง ปลาเกลา และสัตว์น้ำอื่น ๆ

เรือกอและท้ายตัดและเรือหัวโทง พบบริเวณหมู่ที่ 1 โดยเรือกอและท้ายตัด ลำเรือเล็กกะทัดรัดมีท้องเรือที่ตื้น ทรงตัวไต่คลื่นลมได้ดี เหมาะแก่การทำประมงชายฝั่งในระยะ 10 - 30 กิโลเมตร จับปลาทุ ปลาจระเม็ด กุ้งแช่บ๊วย และหมึกกระดอง

เรือหัวโทง เป็นเรือขนาดเล็ก หัวเรือสูงงอนขึ้นไปบรรจบกับทวนหัวที่ยื่นสูงขึ้นมา และตรงทวนท้ายมีลักษณะเป็นรูปลิ้ม ขนาดตั้งแต่ 7 - 8 เมตรขึ้นไป ติดเครื่องท้าย น้ำหนักเรือเบา มีความคล่องตัว ทำให้สามารถทำเวลาในซับเคลื่อนได้ดี เหมาะแก่การทำประมงชายฝั่ง ระยะ 10 กิโลเมตร ระดับน้ำทะเลลึก 6 - 7 เมตร จับปูม้า

เรือไฟเบอร์ติดเครื่องยนต์ พบบริเวณ หมู่ที่ 7 แข็งแรงทนทาน สามารถบังคับการขับเคลื่อนได้ดี น้ำหนักเบา ยกเรือขึ้นฝั่งได้สะดวก เหมาะแก่การทำประมงชายฝั่งในระยะ 600 - 700 เมตร หรือในระยะที่ไกลกว่านั้นขึ้นอยู่กับขนาดของเรือ ชาวประมงเลือกใช้เรือไฟเบอร์ติดเครื่องยนต์ในการออกจับปลากะบอก

จากประเภทเรือประมงที่พบแม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นเรือหางยาว แต่บางพื้นที่จะพบเรือต่างประเภทกัน ขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งของชุมชนโดยเฉพาะบริเวณหมู่ที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลนอก (อ่าวไทย) สะดวกในการออกทะเล ส่วนเรื่อน้ำหนักเบาคือเรือไฟเบอร์ติดเครื่องยนต์ พบบริเวณหมู่ที่ 7 เป็นพื้นที่ห่างจากชายฝั่ง นอกจากนี้ลักษณะทางกายภาพของแหล่งอาศัยสัตว์น้ำส่งผลต่อการเลือกใช้เรือของชาวประมงในพื้นที่ชุมชนหัวเขาแดงแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ องค์การความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน (ARR) (2556) ที่พบว่า ชาวประมงที่มีเรือและเครื่องยนต์ มีขนาดความยาวเรือไม่เกิน 10 เมตร เครื่องยนต์ที่ใช้มีกำลังไม่เกิน 30 แรงม้าหากินห่างจากฝั่งไม่เกิน 7 กิโลเมตร เรือที่ใช้จะมีความแตกต่างกันออกไปตามพื้นที่

1.2 เครื่องมือประมงพื้นบ้าน

เครื่องมือประมงพื้นบ้านของชุมชนหัวเขาแดงพบเครื่องมือ 3 ประเภทหลัก ได้แก่ ลอบ โพงพาง และ อวน 1) ลอบ ได้แก่ ลอบปูม้า 2) โพงพาง ได้แก่ โพงพางหลัก 3) อวน ได้แก่ บาม อวนกางกั้นแล้วลาก ชนิดอวนปลากระบอก และ อวนติด ชนิดอวนลอยปลาทุ ชนิดอวนจมปลาทุ ชนิดอวนลอยปลากะพง ชนิดอวนลอยปลากุเราะ ชนิดอวนลอยปลากระบอก ชนิดอวนสามชั้นกึ่ง และชนิดอวนจมปูม้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวประมงมีการใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับประเภทของสัตว์น้ำที่จับ ซึ่งคล้ายกับเครื่องมือประมงขนาดเล็กบริเวณอำเภอเกาะช้างและ เกาะกูด จังหวัดตราด ซึ่งมีความหลากหลายของเครื่องมือเช่นกัน แต่แตกต่างกันที่ประเภทของ เครื่องมือประมงซึ่งบริเวณเกาะช้างและเกาะกูดมีทรัพยากรสัตว์น้ำ จำพวกปลา ปู กุ้ง และหมึกอย่าง ชุกชุม จึงพบอวนติดตา ลอบ และเบ็ดราว ได้แก่ อวนปลากระบอก อวนลอยหลังหิน อวนปลาทรายแดง อวนจมปูอวนจมกุ้ง ลอบหมึก ลอบหมึกสาย ลอบปูลอบ ปูแบบพับได้ และเบ็ดราวหน้าดิน (อนุชา ส่งจิตต์สวัสดิ์ และคณะ, 2552) ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของพื้นที่

1.3 ช่วงเวลาและช่วงฤดูกาลในรอบปีของการจับสัตว์น้ำ

การทำประมงพื้นบ้านของชุมชนหัวเขาแดงในการจับสัตว์น้ำแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับ ช่วงเวลาและฤดูกาลของสัตว์น้ำ เช่น ปลาทุ จะจับเดือนมีนาคม-ธันวาคม ช่วงเดือนธันวาคม – เมษายน มีการจับกุ้ง เมื่อถึงช่วงเดือนเมษายน-สิงหาคม จับปลาจระเม็ด ต่อมาช่วงเดือนมิถุนายน – พฤศจิกายน จับปลากระบอก ปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการจับสัตว์น้ำ แต่ละชนิดขึ้นอยู่กับแต่ละช่วงฤดูกาลของสัตว์น้ำ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นฤกานดา หนู แผลม (2553) ที่พบว่า บริเวณปากทะเลสาบซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างอ่าวไทยกับทะเลสาบตอนล่าง มี ผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ และ ความแตกต่างของสัตว์น้ำในแต่ละฤดูกาล และ นงนุช ตั้ง เกริกโอฬาร (2560) ที่ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและความผันแปรตามฤดูกาลของ กุ้ง กั้ง ปู บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทยพบว่า กุ้ง กั้ง ปู ที่พบในบริเวณแนวชายฝั่งทะเล ของจังหวัดชลบุรี ในช่วงฤดูแล้งมีมากกว่าในช่วงฤดูมรสุม และในช่วงฤดูมรสุมชาวประมงส่วนหนึ่ง ไม่ได้ออกรือไปทำประมง

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีประมงพื้นบ้านของชุมชนหัวเขาแดง

จากรูปแบบการทำประมงเพื่อยังชีพเปลี่ยนไปโดยมีการใช้เครื่องมือสมัยใหม่หรือช่วยทุ่นแรง ที่เอื้อต่อการประมงเพื่อการค้า อาทิ เรือติดเครื่องยนต์ เนื่องจากชาวประมงต้องมีการปรับตัวไปตาม สภาพเศรษฐกิจภายนอกที่ตกต่ำประกอบกับปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำน้อยลงจึงต้องมีการปรับตัว และปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ๆ เพื่อความอยู่รอด (เชษฐา มุหะหมัด และคณะ, 2562) ปัจจัยที่มี อิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีประมงพื้นบ้านชุมชนหัวเขาแดง สามารถจำแนกได้ 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพ และปัจจัยทางสังคม

2.1 ปัจจัยทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อวิถีประมงพื้นบ้าน

ชุมชนหัวเขาแดง มีอาณาเขตติดต่อกับทะเลสาบสงขลาและอ่าวไทย มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบชายฝั่งและที่ราบเชิงเขา ซึ่งความแตกต่างกันของปัจจัยทางกายภาพของแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ส่งผลต่อการใช้ประเภทของเครื่องมือ ตำแหน่งที่วางเครื่องมือเพื่อจับสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ ปัจจัยทางกายภาพที่สำคัญ ได้แก่ ความใกล้ - ไกลชายฝั่งทะเล ระดับความลึกของน้ำทะเล และทิศทางการไหลของน้ำ ซึ่งส่งผลต่อการเลือกใช้เครื่องมือที่แตกต่างกัน (สุวิทย์ มาประสงค์, 2553; สายัณห์ พรหมจินดา และคณะ, 2556) ตัวอย่างเช่น ลอบ ชนิดลอบปูม้า วางไว้ที่พื้นทะเลที่เป็นทางผ่านของสัตว์น้ำ โดยยึดให้อยู่กับที่ด้วยวัตถุที่มีน้ำหนัก เพื่อให้สัตว์น้ำว่ายเข้าลอบ ซึ่งพบในบริเวณใกล้ชายฝั่ง ระดับความลึกของน้ำ 5 - 10 เมตร สำหรับโพงพาง ชนิดโพงพางหลัก พบบริเวณในทะเลใกล้ปากน้ำ วางระดับน้ำลึกประมาณ 1- 6 เมตร โดยวางให้ปากอวนหันรับทิศกระแสน้ำไหลขึ้น เพื่อช่วยในการพัดพาสัตว์น้ำเข้าโพงพาง ส่วนอวนกางกั้นแล้วลาก ชนิดอวนปลากระบอก เป็นการทำประมงในบริเวณใกล้ชายฝั่งน้ำตื้น โดยชาวประมงถือ ปล่อยอวนโอบล้อมฝูงปลากระบอกเพื่อเกยอวนกับหาด ในขณะที่อวนซ้อน ชนิดบาม ตำแหน่งในจับสัตว์น้ำอยู่ไม่ไกลจากฝั่งในระยะห่าง 10 - 50 เมตร ระดับน้ำลึก 1.5 - 3.0 เมตร ปักอยู่กับที่เพื่อรอให้ปลาเข้ามาติดและค่อยยกบามขึ้น จับในช่วงน้ำใสและน้ำนิ่ง จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมธรรมชาติของทะเลสาบสงขลา (ตอนล่าง) ทำให้การจับสัตว์น้ำได้ปริมาณที่ลดน้อยลง ส่งผลต่อรายได้ที่ลดลง แต่ชาวประมงก็ยังคงยืนยันว่าจะทำประมงต่อไป เพราะจะให้ไปประกอบอาชีพอย่างอื่นก็คงไม่ได้ อายุขนาดนี้แล้วจะไปทำงานอะไรได้ ความรู้ก็มีไม่มาก ลูก ๆ จะให้ย้ายไปอยู่ในเมืองก็ไม่ไป เกิดที่นี้ก็ขอตายอยู่ที่นี้

2.2 ปัจจัยทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อวิถีประมงพื้นบ้านชุมชนหัวเขาแดง

อาชีพประมงพื้นบ้านในตำบลหัวเขาแดง สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จากรุ่นพ่อแม่ สู่รุ่นลูกอย่างต่อเนื่อง มีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญาในการทำประมงสั่งสมมาและส่งต่อ โดยเฉพาะการสังเกตและเรียนรู้จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เพื่อการเข้าถึงและออกจับสัตว์น้ำ เช่น การเรียนรู้ชนิดของลม การไหลของน้ำ และน้ำขึ้น-น้ำลง นอกจากนี้ยังมีความรู้เกี่ยวกับลม ชาวประมงจะต้องรู้จักลมทุกชนิด ทุกช่วงฤดูกาล (สุวิทย์ มาประสงค์, 2553) การไหลของน้ำ สังเกตโดยการถอดสมอหย่อนลงในน้ำเพื่อดูทิศทางน้ำซึ่งได้การสังเกตจากธง ซึ่งทางไหลของน้ำจะสัมพันธ์กับการจำแนกน้ำใส - น้ำขุ่น ทำให้รู้ถึงชนิดปลา กุ้ง ปู เช่น ปลากระพง และปลากุเลา จะพบบริเวณน้ำขุ่นหากคลื่นเต็น และน้ำเดิน ฝูงปูและกุ้งจะเคลื่อนมาตามกระแสน้ำ การออกวางอวนก็จะได้ผล (นงนุช ตั้งเกริกโอฬาร, 2560) อิทธิพลของลมก็จะมีผลต่อฝน และระดับน้ำ (นฤกานดา หนูแหลม, 2553) ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีความรู้ ความชำนาญในการสังเกตระดับน้ำขึ้นน้ำลง การทำประมงชนิดโพงพางหลัก เป็นการทำประมงซ้ำที่เดิม เวลาของการวางโพงพางไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับน้ำลงใน

แต่ละวัน จึงสามารถวางโพงพางได้ทั้งกลางวันและกลางคืน แต่สำหรับการทำประมงชนิดบาม จะทำในช่วงเวลาน้ำขึ้น ซึ่งน้ำใสและน้ำนิ่งปลาจึงจะเข้าบาม

จะเห็นได้ว่า ในอดีตการประมงพื้นบ้านของชุมชนหัวเขาแดงทำเพื่อยังชีพ เป็นลักษณะการพึ่งพิง หรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Environmental Determinism) เนื่องจากทรัพยากรทางทะเล และสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ มีปริมาณมาก แม้อาชีพสัตว์น้ำจะมีราคาถูกแต่รายได้ก็สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ปัจจุบันปริมาณสัตว์น้ำน้อยลงเรื่อย ๆ เนื่องจากปัญหาจากป่าชายเลนลดน้อยลง การสร้างสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ มากขึ้น การทิ้งขยะลงแหล่งน้ำก่อให้เกิดน้ำเน่าเสียส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพสูงขึ้น ทั้งอุปกรณ์ น้ำมันเชื้อเพลิง และค่าแรง อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่แย่ง ค่าใช้จ่ายสูงขึ้น ความไม่แน่นอนของรายได้ รวมถึงปัญหาสุขภาพ ในวันข้างหน้าอาจจะให้ลูกหลานมาช่วยทำประมงต่อหรืออาจจะหันไปเลี้ยงปลากระพงในกระชังเป็นอาชีพเสริม ซึ่งสะท้อนให้เห็นการดำรงชีพของชาวประมงและครอบครัว ที่จะต้องใช้กลวิธีในการต่อสู้เพื่อให้อยู่รอดในภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมงโดยการหันไปประกอบอาชีพเสริมที่หลากหลาย เช่น การเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย การที่ผู้หญิงปรับเปลี่ยนตนเองมาค้าขายสัตว์น้ำที่หามาได้ และการแปรรูปสัตว์น้ำ เช่น การทำปลาเค็ม ปลาหวาน กุ้งแห้ง และปลาหมึกแห้ง การรับจ้าง เช่น การแกะกุ้ง การแกะปู (วิชัย กาญจนสุวรรณ และดุสิตา แก้วสมบูรณ์, 2546; เชษฐา มุทะหมัด และคณะ, 2562)

สรุปผล

วิถีประมงพื้นบ้านของชุมชนหัวเขาแดง ตำบลหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีรูปแบบของวิถีประมงพื้นบ้าน ที่ไม่แตกต่างจากการทำประมงชายฝั่งในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย มีการใช้ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ แต่จากการเปลี่ยนแปลงทั้งความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงทางลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจ ส่งผลชาวประมงพื้นบ้านต้องหันไปทำอาชีพเสริม สะท้อนให้เห็นการดำรงชีพของชาวประมงและครอบครัวที่ต้องปรับตัวด้านเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกครัวเรือน ท่ามกลางปัญหาแต่ยังคงดำเนินชีวิตประจำวันได้และชาวประมงพื้นบ้านยืนยันที่จะอยู่ในพื้นที่ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้ และการสร้างจิตใต้สำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ ตลอดจนจัดให้มีโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล เพื่อความยั่งยืนของการทำประมงพื้นบ้าน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้นำชุมชนและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ชุมชนหัวเขาแดง ตำบลหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ที่สละเวลาในการให้สัมภาษณ์

เอกสารอ้างอิง

เกีตถวา บุญปรากฏ. (2559). **กลยุทธ์การต่อสู้ต่อร่องในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา**. สงขลา: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

เชษฐา มุทะหมัด, เกีตถวา บุญปรากฏ, ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ. (2562). “**ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวประมงชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา**”. ใน **วารสารมหาจุฬานาครธรรม์**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน2562).

จังหวัดสงขลา. (2560). **แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา 4 ปี (2561-2564)**. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2563 จาก http://www.songkhla.go.th/news_develop_plan

ฐานข้อมูลความรู้ทางทะเล. (ม.ป.ป.). **การประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ**. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2563 จาก <http://www.mkh.in.th/index.php?lang=th>

นงนุช ตั้งเกริกโอรหาร. (2560). **ความหลากหลายทางชีวภาพและความผันแปรตามฤดูกาลของ กุ้ง กุ้ง ปู บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทย เพื่อการอนุรักษ์และการใช้**.
ชลบุรี: ภาควิชาวาริชศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

นฤกานดา หนูแหลม. (2553). **การประยุกต์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อประเมินรายได้จากการทำประมงพื้นบ้านด้วยไซนั้ง บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพื้นที่ศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา.

วิชัย กาญจนสุวรรณ และดุสิตา แก้วสมบุญ. (2546). **ความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

ศยามล ไกยูรวงศ์ และสัญญา รักขพันธ์. (บรรณาธิการ). (2549). **เสียงจากคนใต้สู่แผนพัฒนาภาคประชาชน**. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์.

สายันท์ พรหมจินดา, อนุรักษ์ ลูกอ้น, อัครวิน บัวช่วย, วุฒิรัตน์ วุฒิปัญญา และอัศนีย์ มั่นประสิทธิ์. (2556). **การสังเกตการณ์กิจกรรมประมงและกิจกรรมอื่น ๆ ในพื้นที่อ่าวไทยตอนกลาง**.

ในการสัมมนาวิชาการเรื่อง “ผลการสำรวจทรัพยากรประมงและสิ่งแวดล้อมทางทะเลในบริเวณอ่าวไทยตอนกลาง โดยเรือสำรวจซีฟเดค ปี 2556” 11-12 ธันวาคม 2556 ณ อาคารอานนท์ กรมประมง. สมุทรปราการ: สำนักงานฝ่ายฝึกอบรม ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

สุวิทย์ มาประสงค์. (2553). “ต้นหยงเปาว์: ระบบความรู้และความสัมพันธ์ของชุมชนประมงพื้นบ้านในการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรทางทะเล”. ใน วารสารรัฐสมิแล ปีที่ 31 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม).

อนุชา ส่งจิตต์สวัสดิ์ และคณะ, (2552). เครื่องมือประมงทะเลขนาดเล็กบริเวณ อำเภอเกาะช้าง และเกาะกูดจังหวัดตราด ปี 2552. ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันออก (ระยอง), สถาบันวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีประมงทะเล, สำนักวิจัยและพัฒนาประมงทะเล

องค์การความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน ARR (2556). เรือประมงพื้นบ้าน. โครงการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและชายฝั่งทะเล.